

К. В. РОМАНОВА*

**УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ:
ГОЛОС ПОНЕВОЛЕНОЇ КРАЇНИ
(документальна он-лайн виставка**

Центрального державного архіву зарубіжної україніки)

18 лютого ц. р. на сайті Центрального державного архіву зарубіжної україніки (далі – ЦДАЗУ) було розміщено документальну виставку “Український вільний університет: голос поневоленої країни”.

Історія цього першого вищого навчального закладу української еміграції нараховує 95 років. Народження та поневіряння на чужині, надії повернутися на батьківщину, матеріальна скрута, Друга світова війна, нищення майна та архіву радянськими каральними органами, відродження та, врешті-решт, встановлення зв’язків з незалежною Україною – такою була доля Українського вільного університету (далі – УВУ).

Відкритий у Відні 17 січня 1921 р., наприкінці того ж року УВУ переїхав до Праги, де завдяки політиці президента Чехословаччини Томаша Масарика склалися найбільш сприятливі умови для розвитку національної освіти, науки та культури. У Празі університет продовжував діяльність до кінця Другої світової війни. Однак у 1945 р., зі вступом до чеської столиці Червоної армії, більша частина викладацького та студентського складу, побоюючись переслідувань з боку радянських спецслужб, була змушена переїхати до Західної Німеччини – у Мюнхен. Побоювання виявилися небезпідставними: останній ректор чеського періоду історії УВУ, президент Карпатської України отець Августин Волошин, який залишився у Чехословаччині, був заарештований, вивезений до Москви, де й помер у Бутирській в’язниці. Архів університету, бібліотека та майно були частково знищені, частково вивезені до СРСР.

Третє народження УВУ в Мюнхені відбулося наприкінці 1945 р. завдяки підтримці баварського уряду. Тут університет функціонує до сьогодні, поставивши за мету стати, як визначено у місії закладу, про-

* *Романова Катерина Вікторівна* – кандидат історичних наук, головний науковий співробітник відділу використання інформації документів ЦДАЗУ.

1. Професорський Збір УВУ у Празі, 29.XI.1923 р. на урочистій інсталяції Ректора (враз із гістьми).

Сидять (зліва) : О. Ейхельман, С. Смаль-Стоцький, О. Одарченко, І. Шовгенів, Форманек, І. Горбачевський, Я. Бідло, Л. Білецький, С. Дністрянський, Ф. Щербина.

2-й ряд : В. Старосольський, К. Воевідка, О. Шульгин, В. Наливайко, А. Артимович, Ф. Швець, В. Тимошенко, Б. Матюшенко, Д. Дорошенко, І. Мірчук, І. Рихло.

3-й ряд : М. Кметь, О. Лотоцький, М. Лозинський, Ю. Добриловський, І. Ортинський, Дідунік, В. Біднов, С. Рудницький, К. Лоський, В. Іваницький, М. Сисак.

Професорський склад УВУ в Празі у 1923 р. Збірник на пошану Івана Мірчука (1891–1961). Т. VIII. Мюнхен–Нью-Йорк–Париж–Вінніпег, 1974 р.

ЦДАЗУ, бібл. ф. 3, інв. № 3648-О.

відним центром українознавчих студій в Європі та інтелектуальним мостом між Україною та країнами ЄС.

Створений з метою виховання в середовищі еміграційної української молоді тих, кому належало здобувати незалежність своєї батьківщини та виводити її на європейський рівень, а також для репрезентації України на міжнародній арені, УВУ від самого початку мав блискучий професорсько-викладацький склад. Серед його засновників були такі видатні вчені, як Михайло Грушевський, Олександр Колесса, Іван Горбачевський, Станіслав Дністрянський. Більшість професорсько-викладацького складу УВУ в міжвоєнний період представляли активні учасники визвольних змагань 1917–1921 рр. Це, зокрема, Дмитро Дорошенко, Олександр Шульгин, Дмитро Антонович, Степан і Роман Смаль-Стоцькі, Володимир Старосольський, Сергій Шелухин, Кость Лоський, Агенор Артимович, Володимир Кубійович тощо. Наприкінці Другої світової війни до складу професури увійшли відомі вчені з України, які не побажали залишитися під більшовицькою владою: Олександр Оглоблин, Наталія Полонська-Василенко, Петро Курінний, Юрій Бойко-Блохін, Лев Окіншевич.

У ЦДАЗУ зберігається низка документів, які дають можливість ознайомитися з історією УВУ від першого року заснування до початку ХХІ ст., коли університет встановив перервані зв'язки з Україною. Однак, хоча відобразити всю багатовекторну діяльність УВУ в межах однієї виставки неможливо, представлені документи дозволяють простежити за головними віхами життя цього унікального закладу.

Основу виставки складають документи архівного та довідково-інформаційного фондів ЦДАЗУ, що репрезентують найважливіші напрями діяльності УВУ та

Український Університет
В ПРАЗІ

(Зімовий семестр 1928—29 ак. р.)

Комісія по організації публічних наукових викладів Українського Університету цим доводить до загального відома, що протягом зимового семестру 1928—29 р. будуть відбуватися

публічні наукові виклади

П.П. Професорів та Доцентів Українськ. Університету в Празі по такій програмі:

17 грудня 1928. Проф. С. ШЕЛУХІН:
„Походження і значіння назви „Україна“.

14 січня 1929. Доц. Ф. СЛЮСАРЕНКО:
„Грецька колонізація на Україні за античної доби“.

21 січня 1929. Проф. К. ЛОСЬКИЙ:
„Подружжя і становище жінки в античному Римі“.

28 січня 1929. Акад. Проф. Др. ДНІСТРЯНСЬКИЙ:
„Народ та народне право“.

4 лютого 1929. Проф. Д. АНТОНОВИЧ:
„Періоди історії українського театру“.

11 лютого 1929. Проф. С. БОРОДАЄВСЬКИЙ:
„Прогрес кооперації“.

=====

Виклади будуть регулярно відбуватися в малій салі СТУДЕНТСЬКОГО ДОМУ (Praha, na Slupi), по Понеділках, крім свят і ферій.

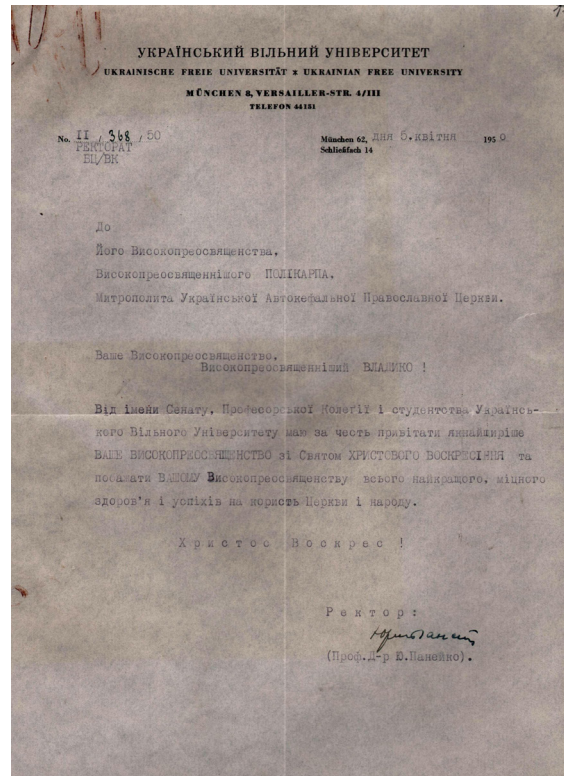
Початок викладу о 3-й год. дня.

Вступ для всіх вільний. КОМІСІЯ.

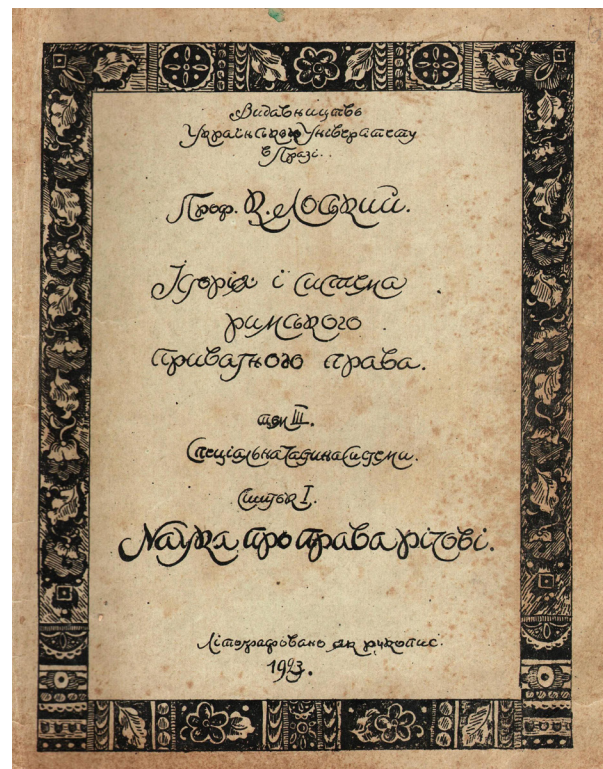
Афіша публічних наукових викладів УВУ
в Празі. 1928 р.
ЦДАЗУ, ф. 12, оп. 1, стр. 72, арк. 1.

<p style="text-align: center;">УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ В ПРАЗІ. PRAHA II., VE SMEČKÁCH č. 27 — ČSR.</p> <p style="text-align: center;">Ювілейний Комітет для вшанування 70 літ народження Ректора Українського Вільного Університету в Празі, ПРОФ. Д-ра О. КОЛЕССИ має честь запросити Вас</p> <p style="text-align: center;">НА СВЯТОЧНУ АКАДЕМІЮ, що відбудеться на честь ювілянта в неділю 25. квітня 1937 року о год. 11. перед пол. у великій аудиторії Фі- лософічного Факультету Карлового Університету в Празі V, Бржегова ул. ч. 5.</p> <p style="text-align: center;">На програмі:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вступне слово голови Комітету Проф. Д-ра І. Горбачевського. 2. Слово Проф. Д-ра Ст. Смал Стоцького. 3. Доповідь Проф. Л. Білецького. 4. Привітання. <p style="text-align: center;">За Комітет:</p> <p style="text-align: center;">Проф. Д-р І. ГОРБАЧЕВСЬКИЙ, голова Комітету.</p> <p style="text-align: center;">Проф. С. ШЕЛУХІН, Проректор Українського Вільного Університету.</p> <p style="text-align: center;">Проф. Ф. СЛЮСАРЕНКО, Проф. О. МИЦЮК, Декан Філософічного Факультету Декан Факультету Прага Укр. В. У-ту. і Суспільних наук Укр. В. У-ту.</p>	<p style="text-align: center;">UKRAJINSKÁ VOLNÁ UNIVERSITA V PRAZE. PRAHA II., VE SMEČKÁCH 27 II. — ČSR.</p> <p style="text-align: center;">Jubilejní komitét k oslavě sedmdesátých narozenin rektora Ukrajinské volné university v Praze PROF. Dr. A. KOLESSY dovoluje si Vás zváti</p> <p style="text-align: center;">NA SLAVNOSTNÍ AKADEMII, která se bude konati na počest jubilanta v neděli dne 25. dubna 1937 o 11. h. dop. ve velké posluchárně filoso- fické fakulty Karlovy university v Praze V., Břehová 5.</p> <p style="text-align: center;">POŘAD:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Úvodní slovo předsedy komitétu prof. Dr. J. Horbačevského. 2. Proslav prof. Dr. St. Smal Stockého. 3. Přednáška prof. L. Bileckého. 4. Pozdravné proslovy. <p style="text-align: center;">Za komitét:</p> <p style="text-align: center;">PROF. Dr. J. HORBAČEVSKÝJ, předseda komitétu.</p> <p style="text-align: center;">PROF. S. ŠELUCHIN, prorektor Ukrajinské volné university.</p> <p style="text-align: center;">PROF. F. SLUSARENKO, PROF. O. MYCJUK, děkan filosofické fakulty děkan právnické fakulty Ukr. v. univ. Ukr. v. univ.</p>
---	--

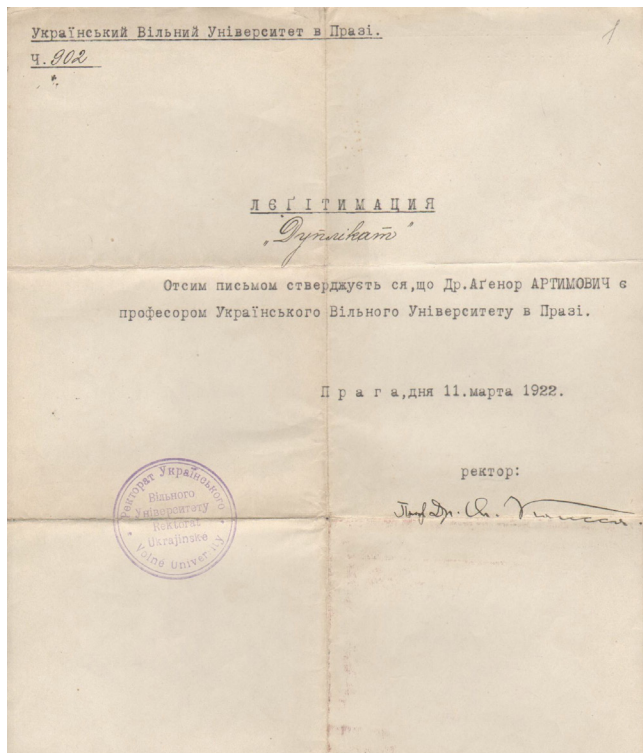
Запрошення на святочну академію з нагоди 70-річчя
ректора УВУ Олександра Колесси. 1937 р.
ЦДАЗУ, ф. 13, оп. 1, стр. 3, арк. 2.

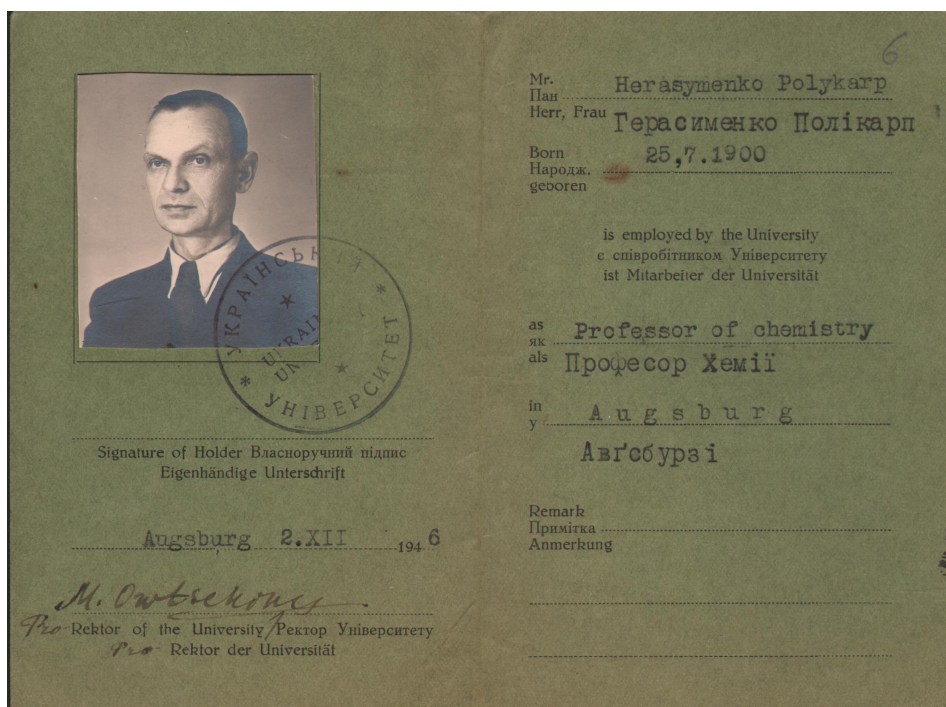
Вітальний лист до митрополита Полікарпа (Сікорського) від УВУ за підписом ректора Юрія Панейка. 5 квітня 1950 р. ЦДАЗУ, ф. 51, оп. 1, спр. 11, арк. 17.

Обкладинка конспекта лекцій професора УВУ Костя Лоського "Історія і система римського приватного права". Т. III. Прага, 1923 р. ЦДАЗУ, ф. 12, оп. 1, спр. 69, арк. 67.

Легітимація, що підтверджує професорство Агенора Артимовича в УВУ, за підписом ректора Олександра Колесси. 11 березня 1922 р. ЦДАЗУ, ф. 6, оп. 1, спр. 12, арк. 1.

Посвідчення професора хімії УВУ Полікарпа Герасименка. 1946 р. ЦДАЗУ, ф. 53, оп. 1, спр. 24, арк. 5зв.–6.

Семінар з філософії під керівництвом Івана Мірчука. Брошура
“Український вільний університет”. Мюнхен, 1958 р.
ЦДАЗУ, бібл. ф. 3, інв. № 3652-О.

дозволяють відтворити просопографічний портрет викладачів і найбільш відомих випускників університету.

Перший розділ виставки присвячено історії УВУ від його заснування у Відні до відродження та розгортання активної діяльності у повоєнному Мюнхені. Програми лекцій УВУ не лише знайомлять із переліком дисциплін, які викладалися в університеті у початковий період і в останні десятиріччя ХХ ст., а є також джерелом інформації про викладацький склад університету, яка доповнюється візуальними документами: фотографіями ректорів, професорів і доцентів УВУ.

Різні напрямки роботи УВУ – видавничої, просвітницької, громадської – відбиті в опублікованих працях викладачів університету, афішах, запрошеннях, зверненнях. Ці матеріали є свідченням того, що університет спрямовував свої зусилля не лише на консолідацію української еміграції, але й на поширення серед населення Чехословаччини та Європи інформації про Україну, її історію та життя під більшовицькою окупацією.

Уявлення про непрості умови існування закладу можна отримати, ознайомившись із відозвами, що закликають підтримати “єдиний український університет на цілому світі”. Інший аспект публічних акцій викладачів УВУ – відстоювання прав українців, які жили в УРСР, а згодом і налагодження контактів з незалежною Україною з метою передати досвід і знання, які в часи панування комуністичної ідеології

були недоступні українським студентам та викладачам.

Значний масив документів, представлених на виставці, містить інформацію про професорсько-викладацький склад УВУ. Спираючись на наявні в ЦДАЗУ матеріали, було здійснено спробу представити колективний портрет освітян і науковців, які працювали в УВУ. Серед них не лише широко відомі імена: Олександр Колесса, Андрій Яковлів, Августин Волошин, Дмитро Дорошенко, Сергій Шелухин, Володимир Кубійович, Наталія Полонська-Василенко та ін., а й знані в Україні переважно

Стара будівля УВУ в Мюнхені.
Брошура “Програма викладів.
Академічний рік 1994/95. Мюнхен, 1995 р.”.
ЦДАЗУ, бібл. ф. 3, інв. № 3682-О.

у фаховому середовищі: Агенор Артимович, Полікарп Герасименко, Ярослав Пастернак, Ростислав Лашенко. На он-лайн виставці демонструються фотографії викладачів, їхні особисті документи, а також фрагменти наукових праць, статей, спогадів і листів, які інформують про персоналії та їхній внесок у розвиток УВУ.

Важливим чинником, що дозволяє оцінювати рівень університету власне як навчального закладу, є діяльність його випускників. Про найвідоміших із них розповідають документи третього розділу виставки. Представлені фрагменти наукових статей і монографій випускників УВУ свідчать про якість освіти, яку отримували студенти, а також дозволяють визначити основні напрями наукової діяльності, що найбільш розвинулися в університеті.

В цілому, виставка спрямована не лише на висвітлення історії УВУ, а й на те, щоб, оцінюючи роль цього унікального навчального закладу української еміграції, підкреслити значення наукової та освітньої діяльності для формування нації та іміджу держави. Це усвідомлювала українська інтелігенція, яка різними шляхами та за різних обставин опинилася поза межами України. В непростих умовах найкращі представники української еміграції змогли не лише організувати, але й всу-

Професори та студенти факультету права
та суспільно-економічних наук УВУ в Мюнхені. 1948 р.
Брошура «Золотий ювілей Українського Вільного Університету».
Клівленд–Огайо, 1972 р.
ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 911.

переч матеріальній скруті, війні та руйнації зберегти університет, що, як зазначалося на святкуванні 80-річного ювілею закладу, впродовж десятиліть виконував героїчну місію “в обороні української, нескованої чужою ідеологією науки та готування національно свідомої верстви українських науковців, які несли правду про Україну у світ” (ЦДАЗУ, бібл. ф. 3, інв. № 6051-О).